



סיכום תדריך אזורי

סוריה ועיראק: התפתחויות אחרונות והשפעתן על מצב זכויות האדם באזור

גב' שרה לי וויטסון

מנהלת מחלקת המזרח התיכון וצפון אפריקה,
ארגון Human Rights Watch

תל-אביב; 30 באפריל 2015

כתב: אדם הופמן

באפריל 2015 ביקרה בישראל גב' שרה לי וויטסון – מנהלת תחום המזרח התיכון וצפון אפריקה בארגון Human Rights Watch (HRW). במהלך הביקור העבירה וויטסון תדריך אזורי, שאורגן על-ידי [מיתונים – המכון הישראלי למדיניות-חוץ אזורית](#) ו-[HRW](#), ושב דברה על עליית דאע"ש (ארגון המדינה האסלאמית) בעיראק, השפעת הדבר על מצב זכויות האדם בעיראק ובסוריה, והמצב הפוליטי במדינות נוספות במזרח התיכון. מסמך זה מסכם את עיקרי התדריך.

א. עליית דאע"ש בעיראק ומצב זכויות האדם במדינה

- **תהליך עליית דאע"ש בעיראק:** השתלטות דאע"ש על העיר מוצול לא קרתה בין לילה. גורמים רבים הובילו לעליית התמיכה בעיראק בקבוצות קיצוניות בשנים שלאחר הפלישה האמריקאית למדינה ב-2003. תחושת הדיכוי והאפליה בקרב הסונים בעיראק גברה, בין היתר, בשל הפרות זכויות האדם בכלל האמריקאי אבו גרייב ומתקנים אחרים, והשלטון של ראש ממשלת עיראק לשעבר נורי אל-מאליכי שאופיין במעצרים שרירותיים המוניים, הוצאות להורג, שחיתות, עינויים ואפליה גורפת של עיראקיים סונים. הפרות זכויות האדם, שניכרו את הסונים בעיראק, הובילו לשנאה העדתית במדינה, ובשל המצב הפוליטי במדינה היו בעיראק 500,000 עקורים, עוד לפני עליית דאע"ש.
- **התמיכה בדאע"ש בעיראק:** ניתן לזהות תמיכה בדאע"ש מצד ארגונים אחרים בעיראק, ובהם אנשי בעת' (מפלגת השלטון בעידן צדאם חוסיין) לשעבר, שהסכימו להתמזג עם דאע"ש ולו באופן זמני. HRW קוראים להם "דאע"ש פלוס".

- **הקואליציה הבינלאומית נגד דאע"ש:** תשומת הלב הגלובלית ממוקדת בלהביס את דאע"ש מבחינה צבאית, אך הקואליציה הבינלאומית נגד דאע"ש קצרת-טווח ולא צפויה להצליח, בין היתר משום שהיא מתעלמת מהפרות זכויות האדם מצד הממשלה השיעית.
- **המיליציות השיעיות בעיראק:** המיליציות השיעיות בעיראק מהוות את כוח הלחימה העיקרי של הממשלה העיראקית, וממומנות על-ידה. על כן, ניתן לראות בהן כוח רשמי, ולא מיליציות. ההבדל בין לבין הצבא העיראקי הוא שהממשלה העיראקית לא שולטת עליהן. הפרות זכויות האדם שמבוצעות על-ידי המיליציות השיעיות לא פחות גרועות מהזוועות שדאע"ש מבצעים. כפרים באזורים מעורבים, בהם מתגוררים סונים ושיעים כאחד, מחליפים ידיים כמעט מדי לילה. תוך כדי המיליציות השיעיות טובחות את הסונים המתונים, למעשה מטעם ממשלת עיראק, וזה מוביל להקצנה בקרב הסונים.
- **ראש ממשלת עיראק אל-עבאדי:** ראש הממשלה העיראקי הראה מחויבות אמיתית לסוגיות של זכויות אדם, ולשילוב של סונים בממשל העיראקי. אך אל-עבאדי מאוד חלש. הוא לא שולט במיליציות שלו; במקום זאת, איראן שולטת במיליציות השיעיות בעיראק. כוחות הביטחון העיראקיים אינם אפקטיביים, כפי שבא לידי ביטוי במוצול.
- **הנרטיב המקובל בנוגע למאבק בדאע"ש בעיראק:** הנרטיב המקובל מתייחס אל השיעים (המיליציות השיעיות, הנתמכות על-ידי איראן) כ"טובים" שנלחמים בדאע"ש, בעוד דאע"ש נתפסים כ"רעים" משעבדי הנשים ועורפי הראשים. בניגוד לכך, HRW מתעדים גם מעשים בלתי-חוקיים שעושות המיליציות השיעיות. כל ניסיון לערער על הנרטיב הקיים נחסם. לדוגמה, דיווחים על מעשי המיליציות השיעיות הביאו לאיומים על נציג רוטרס בעיראק. כתמונת ראי, הנרטיב של דאע"ש הוא כי רק הם מגנים על הסונים מפני הפרות זכויות האדם של השיעים, קרי, של משטר אסד.
- **קשה מאוד לאזרחים הסונים בעיראק לדעת מי החברה "הטובים" ו"הרעים":** איך אפשר לנצח את המלחמה בדאע"ש, כאשר אי-אפשר להבחין בין דאע"ש לאויביו? הקואליציה נגד דאע"ש נכשלה עד כה מבחינה אסטרטגית וצבאית: האנשים שסבלו הכי הרבה תחת דאע"ש הם אלו שנמצאים תחת שליטת הארגון. שמונה חודשים לאחר תחילת ההתקפות האוויריות, הקואליציה הצליחה לכבוש חזרה פחות מ-5% מהשטח שדאע"ש השתלט עליו. על כן, ללא שינוי מהותי של מערכת הצדק העיראקי והמבנה הפוליטי במדינה, הקואליציה נגד דאע"ש תמשיך להיכשל.
- **התמודדות הכורדים עם עליית דאע"ש:** התגובה הרשמית של הכורדים בצפון עיראק למשבר בעיראק הייתה נדיבה: קבלת פליטים ללא קשר לשיוך האתני שלהם. הכורדים הצליחו באופן פלאי לספק ביטחון לעקורים ואזרחים באזור, ניצולים של מיליציות שיעיות.

ב. השפעת דאע"ש על המצב הפוליטי במדינות באזור

• המצב בסוריה:

- **דאע"ש כנראה יותר חזק בסוריה מאשר בעיראק:** הבעיות של המאבק בדאע"ש מועצמות בעשרות מונים בסוריה. מנקודת המבט של ערבי סוני, קשה מאוד להאמין בכך שהמלחמה נגד דאע"ש היא מלחמה אמיתית. מבחינה זו, לאדם הפשוט החי בסוריה נראה שמדובר ב"חמלה סלקטיבית" מצד המערב - פוקוס סלקטיבי על חלק מהפרות זכויות האדם בסוריה ובעיראק.

- **גבולות ה"אופוזיציה":** השימוש במונח "אופוזיציה" הפך בשנים האחרונות למאוד בעייתי לשימוש בסוריה, בשל הנוכחות של לוחמים זרים, לא-סורים במרחב. לכן, כיום נוטים להשתמש יותר ויותר במונח "קבוצות חמושות".
- **מצב הפליטים הסורים:** מצב הפליטים הסורים הוא החמור ביותר בעולם כיום, והשני בחומרתו אחרי מלחמת העולם השנייה. הערכה עדכנית מדברת על כארבעה מיליון פליטים. הדבר משפיע על שכנותיה של סוריה, למשל כחמישית-עד-רבע מאוכלוסיית לבנון היום, הם פליטים סורים. במצב זה אי-אפשר להמשיך לסמוך על המדינות השכנות שיוסיפו לקלוט פליטים.
- **המצב במצרים:** במצרים, כמו גם במדינות נוספות, הממשלה משתמשת באיומי טרור אמיתיים כדי לרדוף ולדכא קבוצות אופוזיציה, כמו האחים המוסלמים, תוך שמירה על חסינות מוחלטת לפעילות הממשלה עצמה. דוגמה לכך היא הטבח של רבעא אל-עדאווייה: דיכוי אלים שביצעה הממשלה המצרית בהפגנות מחאה של תומכי האחים המוסלמים. הטבח, שתוכנן ובוצע באופן מסודר על-ידי הממשלה המצרית, מהווה את הטבח הגרוע ביותר בהיסטוריה (עם יותר הרגים מבכיכר טיאננמן בסין). המספרים הרשמיים של הממשלה המצרית עומדים על כ-700 הרגים בטבח, ושל HRW על יותר מ-1,000 הרגים. הממשלה המצרית ניסתה לצייר את רבעא כמחאה אלימה, אך מספר כלי הנשק שהמשטרה המצרית תפסה ברבעא היה 8 בלבד והממשלה נמנעה לחלוטין ממתן תגובה על הביקורת שנשמעה על הטבח. מאז אירוע זה, כ-5-10 אנשים נהרגים כל שבוע בהפגנות במצרים והדיכוי של המשטר המצרי מופנה נגד אסלאמיסטיים כמו גם נגד אנשי שמאל. בנוסף, המשטר המצרי פועל כדי להילחם בטרור בסיני. במסגרת זו הממשלה המצרית הרסה אלפי בתים ברפיח, וגרמה למותם של לפחות 1,000 איש. פעולות אלו מתבצעות ללא שום פיקוח. מצרים אינה מאפשרת לעיתונאים גישה לנעשה, ובמקביל האנשים במצרים מפחדים לדבר מאחר ואנשים שהעידו, שדיברו עם התקשורת, ניצבים בפני אישומים קשים. לבסוף, התמיכה של המערב בממשלת א-סיסי הרסנית עבור האזרחים המצרים והאזור באופן כללי. אין כיום מרחב פוליטי לאסלאם הפוליטי; יש דיכוי מוחלט של אסלאמיזם במצרים.
- **המצב בסעודיה:** סעודיה אינה מאוימת על-ידי דאע"ש כמו שהיא מאוימת על-ידי האחים המוסלמים והאסלאם הפוליטי. זו הסיבה להתערבות סעודיה בתימן – דיכוי תנועת אל-אצלאח במדינה, המזוהה עם האסלאם הפוליטי. ניתן לבצע הקבלה בין דאע"ש וסעודיה. סעודיה מבצעת הרבה מהפשעים שדאע"ש ידוע בהם כולל עריפות ראשים, ואלימות נגד עיתונאים ואנשים שמעליבים את האסלאם. גם דאע"ש וגם סעודיה מבצעים את הפשעים שלהם בשם האסלאם. בתוך סעודיה, הגישה של מוחמד בן נאיף, שר הפנים ויורש העצר החדש של סעודיה היא ריסוק החברה האזרחית ורדיפת אופוזיציה. אין תנועה לרפורמה בערב הסעודית. עכשיו שסעודיה הוציאה מהתמונה את האיום העיקרי עליה, האסלאם הפוליטי, היא יכולה להתמקד באיום השני עליה: איראן. המסר של מוחמד בן נאיף: הפתיחות הפוליטית חייבת להסתיים.